

Обуховська Л. В.

аспірантка і асистент кафедри комп'ютерних технологій дизайну, Національний авіаційний університет (Київ)

ФОРМА ФОНТАНІВ: ЕВОЛЮЦІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У статті розглянуто еволюцію фонтану та історичний розвиток його форми, а також його існуючі класифікації. У результаті виявлено певні типологічні ознаки, що дозволили скласти розгорнуту класифікацію фонтанів, а також окреслено тенденції їх формоутворення.*

***Ключові слова:** фонтан, формоутворення, класифікація, еволюція.*

***Аннотация.** Обуховская Л.В. Форма фонтанов: эволюция, классификация, тенденции развития. В статье рассмотрено эволюцию фонтана и историческое развитие его формы, а также существующие его классификации. В результате выявлены определенные типологические признаки, которые позволили сложить развернутую классификацию фонтанов, а также начертано тенденции развития их формообразования.*

***Ключевые слова:** фонтан, формообразование, классификация, эволюция.*

***Annotation.** Obukhovska L.V. The fountains' form: evolution, classification and tendencies of development. The evolution of fountains and historical development of its form and also its existing classifications were considered in this article. The certain typological features were discovered which made possible to create the extensive fountains' classification, and also the tendencies of development of their formation were found out in results.*

***Keywords:** fountain, formation, classification, evolution.*

Постановка проблеми. Фонтан – ідеальний композиційний центр будь-якого архітектурно-дизайнерського проекту. Останнім часом фонтан стає улюбленим місцем відпочинку людей, здійснюючи заспокійливий вплив на слух, зір і психіку. У будь-яку пору року вода створює певний настрій і атмосферу, покращує мікроклімат і підвищує комфортність зон відпочинку як у відкритому середовищі парків, так і в рекреаційно-розважальних закладах.

Еволюція фонтанів стосується у рівному співвідношенні тематики, композиції, образно-емоційної виразності, характеру розташування і використання, а також застосування сучасних технологій. Сьогодні все це інтегрується у різноманітні форм і образів фонтанів – об'єктів, що мають більший попит серед інших елементів благоустрою міського середовища та присадибних ділянок, виводячи їх тим самим на якісно новий рівень дизайну.

Усе вимагає нового і більш ширшого підходу до питання створення нових фонтанів, щоб іти у ногу з часом. З цією метою необхідна більша робота щодо аналізу історичної спадщини цих своєрідних об'єктів дизайну міського середовища й узагальнення накопиченого досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фонтани – не нова в науці тема. Фундаментальне дисертаційне дослідження на тему «Малые архитектурные формы внешнего благоустройства для городов Украинской ССР» (1954) провів архітектор В.Свідерський [8], зробивши першу класифікацію малих архітектурних форм і давши характеристику найпоширенішим з них, зокрема фонтанам (у 1980-х він розширив класифікацію останніх у своїй книзі [9]). Спрощену класифікацію фонтанів дають у своїх роботах Н.З.Ганкіна [3]. і В.П.Кучерявий [5]. Проте усі ці класифікації лишаються неповними, оскільки з появою нових технологій з'явилися і нові види фонтанів. Тому їх слід доповнити.

З іншої сторони, деякі популярні друковані видання і інтернет-ресурси з архітектури та дизайну роблять спроби класифікувати сучасні фонтани [2, 6, 10], але поза їх увагою лишається багатий історичний пласт. Як раз його досліджено у праці П.А.Спишнова [11]. Саме еволюції фонтанів приділяли увагу німці Г.Р.Грубе і А.Кучмар [4], проте не торкалися питання їх формоутворення. Загальні положення щодо фонтанів поверхово описала І.В.Рафальська [7].

Зв'язок роботи з науковими програмами. Стаття виконана у межах держбюджетної кафедральної науково-дослідної роботи № 83/10.03.03 «Засади формування гармонійного предметно-просторового середовища міських утворень», а також певним чином відображає зміст із навчальної дисципліни «Дизайн міського середовища» (V курс, X семестр) і може стати методичною рекомендацією для виконання студентами завдань на кафедрі КТД НАУ.

Метою даного дослідження є на основі розглянутої еволюції фонтану як такого, і його форми зокрема, виявити типологічні ознаки для складання розгорнутої класифікації фонтанів і окреслити тенденції їх формоутворення.

Надійшла до редакції 05.04.2011

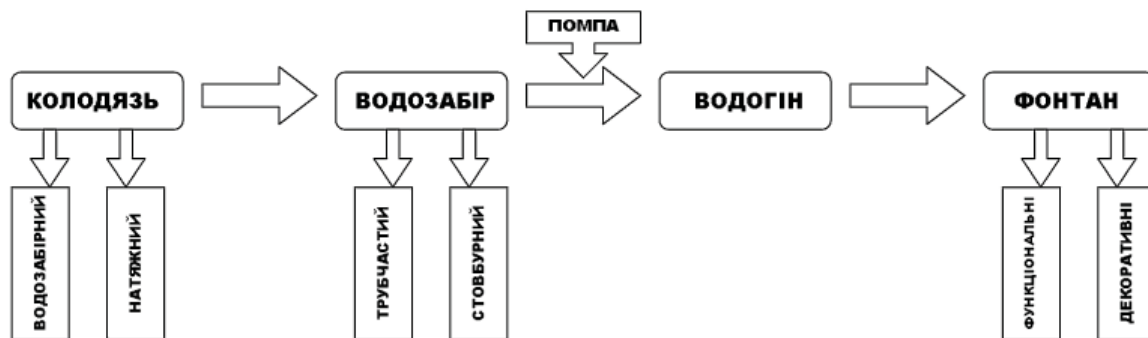

Рис. 1. Еволюція фонтану (розробила Л.В.Обуховська).

Виклад основного матеріалу. Обрамлення фонтанів відзначається стильовою спрямованістю архітектури різних народів і часів, починаючи від сивої давнини, коли фонтан споруджувався переважно тільки як джерело питної води. Пізніше поєднання струменів води з архітектурою, скульптурою і зеленими насадженнями стало одним із засобів створення різноманітних декоративних і художньо-образних рішень в архітектурі і садово-парковому мистецтві.

Щодо питання *еволюції фонтану*, то вона триває ще з початку людської діяльності [4, с.70; 11, с.3]. Наочно зобразимо її послідовним ланцюгом (рис. 1). Першим праобразом фонтану було джерело, облицьоване каменем руками первісної людини. Укладка декількох каменів у місці виходу джерела сприяла тому, що вода звивалася струменем, що було зручно для наповнення глиняних глечиків і дерев'яного посуду. Лише через багато тисячоліть таке облицьовання, у процесі розвитку людського суспільства, зберігаючи утилітарне значення, набуває естетичних рис. Джерела і колодязі оброблюються кам'яними глинами; з'являються водомети, прикрашені грубою скульптурою. Водозабірними і натяжними колодязями можна було подавати ґрунтові води. Джерела розміщували у трубчастій або стовбурній водозаборах. Дещо пізніше з'явилися помпи, за допомогою яких воду можна було піднімати наверх.

До настання ери електрифікації будівництво фонтану було можливо лише там, де є розташоване вище джерело водозабору: один з яскравих прикладів – ансамбль Петергофу. Наприклад, стародавні римляни для постачання своїх фонтанів будували спеціальні резервуари – по суті, водонапірні вежі. Сучасний фонтан джерела води не потребує. Циркуляція води здійснюється за рахунок спеціальної електропомпи. З цієї ж причини не потрібне підключення до водопроводу.

Так як колодязі знаходилися в громадській власності, вони, як правило, слугували місцем зустрічі мешканців населених пунктів і тому з часом отримували художнє оформлення. Так, виникли такі твори мистецтва, як витончені німфеї Стародавньої Греції, монументальні фонтани Риму. Жіночим природним божествам – німфам і наядам – присвячувалися не лише джерела, але і гирла античних водопроводів.

Слід відмітити, що поряд з функціонально необхідними колодязями зводилися і суто декоративні.

На відміну від середньовічних, міські колодязі Ренесансу, з їх скульптурними прикрасами, кам'яними або металевими балдахінами взагалі сприймаються, як архітектурні твори. Вони оживляли перистили помпейських житлових будинків, з їх допомогою охолоджувалися арабські палаци, кипіли і пінилися фонтани в небачених за величчю садах Ренесансу і бароко. У Римі, Зальцбурзі, Відні, Версалі, Петергофі та Дрездені вода стає рідким будівельним матеріалом, а в період рококо змушує звучати флейти і органи [3, с. 71-75]. Проте, говорячи про *історію розвитку форми фонтанів* (рис. 2), треба відмітити те, що утилітарне значення фонтанів зберігається до кін. XIX ст., так як до цього часу у багатьох містах поряд з колодязями, вони слугували основним джерелом водопостачання. Майстри ХХст., освоївши усі історичні форми, постійно шукали нові засоби виразності, надаючи воді нової привабливості. Красу струменів води, що підіймаються вгору або падають вниз, збагачується пластичними формами і скульптурними композиціями, знайшли спосіб підкреслювати підсвічуванням у вечірні часи.

Щодо *класифікації фонтанів*, то сьогодні немає єдиної такої схеми. За однією з них виділяють два різновиди: струминні та скульптурні [2]. Струминні фонтани прикрашають навколишній ландшафт грою водних струменів, які створюють декоративний ефект. Скульптурні фонтани створюються зі скульптурою чи декоративними елементами, через які стікає вода. Такі фонтани доцільно влаштовувати там, де через суворі кліматичні умови фонтан більшу частину року не може функціонувати. Скульптурні фонтани, у свою чергу, поділяються на об'ємні, фонові та пристінні. Форма декоративних елементів – ваз, раковин, чаш – у таких фонтанах визначає рисунок падаючої води.

Наведену вище класифікацію фонтанів можна значно розширити, спираючись на П.А.Спишнова [11, с. 7-9]. Фонтани, які є суттєвим елементом декоративного оформлення, у залежності від їх архітектури та композиції водяних струменів, можна поділити на шість основних типів:

1. Колодязі та джерела, декоративно оформлені із залученням засобів архітектури й пластики.
2. Прості водойми спокійних геометричних форм із дзеркальною поверхнею, що відбиває крони дерев, архітектуру пам'ятників і споруд.
3. Фонтани зі складною композицією водяних струменів, що б'ють із поверхні водоймищ і

створюють динамічний силует на фоні зелені, з незначним залученням пластики і широким використанням технічних засобів для підсвічування струменів у нічний час.

4. Фонтани у вигляді однієї або декількох чаш, що встановлені у центрі невеликого водоймища, у яке стікає із цих чаш вода. Враження від таких фонтанів підсилюється введенням композиції водяних струменів.
5. Скульптурні фонтани, у яких домінує пластика, а композиція водяних струменів відіграє лише підлеглу роль.
6. Каскади у вигляді багатосходових переливів води з багатим декоративним оформленням або у вигляді кількох чаш, що входять в архітектуру сходів або підпірних стінок. Каскади частіше всього знаходять застосування в парках і садах зі значним падінням рельєфу місцевості.

Сьогодні окремим відгалуженням струминних фонтанів завдяки новітнім технологіям став ще один, новий вид. У наш час широко використовуються т.зв. світлокольоромузикальні струминні фонтани [2]. В якості вдалих прикладів можна назвати такі фонтани в П'ятигорську, Сочі, Місхорі, Москві. У таких фонтанах подача води синхронізується з музикальним озвученням та зміною підсвічування водних струменів. Виникає своєрідна феєрія, що має сильний емоційний та естетичний вплив на людину.

Підвищена увага до кольоросвітломузикальних фонтанів не випадкова. Такий фонтан володіє цілим комплексом позитивних факторів впливу на людей:

- оздоровчі – активізація життєвих функцій, покращення повітряної сфери, гармонія звуків, кольорів;
- різновиду дозвілля – зорові враження, слухові враження, динаміка;
- фактори спілкування – суспільні та особисті контакти, можливість полеміки, спілкування з природою;
- культурно-освітні – знайомство з музикою, флорою, технічними новинками, колористикою.

Сьогодні можна говорити вже про деяку типологію сучасних світлокольоромузикальних фонтанів:

- кольоросвітломузикальні фонтани з чашами на різних рівнях;
- кольоросвітломузичні фонтани з однією чашею для приймання води;
- кольоросвітломузикальні фонтани без чаш для приймання води (плаваючі).

Співаючі водні струмені досить прості в улаштуванні. Музикальна програма попередньо записується на магнітофон. Звукові частоти, необхідні для відтворення музики, розбиваються на три діапазони. Кожен з них має свій кольоровий канал автоматичного управління фонтанами. Низькочастотний діапазон відповідає червоному каналу, середньо частотний – зеленому, високочастотний – синьому. Мелодія ніби управляє фарбуванням, інтенсивністю освітлення, напором струменю. Композиція струменів закладається в конструкцію форсунок, насадок на арматуру, що

подає воду. Сама арматура може бути прихована в облицюванні фонтанних чаш або створювати в них різноманітні аплікації. Декоративне освітлення фонтанів складається з підсвічування водних струменів, дзеркала води, скульптур та окремих елементів фонтанів.

За способом виведення води прийнято розрізняти [1, с. 428-429]:

- фонтан водорозбірний – з виходом водопровідної труби із землі і оточений чашею, звідкіля люди розбирали воду для вжитку;
- фонтан куншт – із сюрпризом або якоюсь розважальною забавою;
- фонтан менажерний (франц. – зберігати) – тип фонтану з порожнистими струмами, що б'ють через великі кільцеві прорізи із спеціальними вставками, які вставлені всередині них. Завдяки цьому економиться вода, що й зумовило назву фонтану;
- фонтан нішовий – розташований у трельяжній ніші, яка фланкована парковими насадженнями.

У залежності від категорії складності зустрічається іще така класифікація [10]:

- статичні фонтани – звичні для всім традиційні фонтани з рівномірною течією струменів і постійним підсвічуванням.
- динамічні фонтани – висота і потужність струменів у цих фонтанах змінюється відповідно до спеціально написаної програми. Фонтан “танцює”, стаючи набагато більше видовищним, ніж статичний. Підсвічування струменів і водного дзеркала постійне.
- світлодинамічні фонтани – ще ефектніші, оскільки до танцю струменів додається гра світла. Прожектори різних кольорів спалахують і гаснуть, доповнюючи і збагачуючи красу водної динаміки.
- світломузичні фонтани – найскладніші і найкрасивіші. Партитура динаміки струменів і світла програмується під певний музичний супровід, створюючи видовище, подібне до танцю. На кожен музичний фрагмент пишеться своя унікальна програма.

За зовнішнім виглядом фонтанів, що склалися історично, і їх аналізом на візуальному і когнітивному (пізнавальному) рівні сприйняття здійснена спроба класифікувати фонтани за художньо-образним рішенням (на чому не зупинялися інші дослідники), а саме виділено такі:

- архітектурні (як незначна споруда або її частина, або її елемент декору);
- визначено фігурні (сюжетні) – постаті людей, тварин, міфічних істот;
- абстрактні (алегоричні, асоціативні);
- геометризовані (мінімалістичні).

Після розгляду всіх класифікацій зроблено спробу шляхом синтезу поєднати класифікації фонтанів, зроблені різними дослідниками, щоб мати повну картину про водний декоративний елемент благоустрою навколишнього середовища. Ця схема представлена на рис. 3.

Отже, фонтан є одним із видів малих архітектурних форм, заснованих на глибокому,

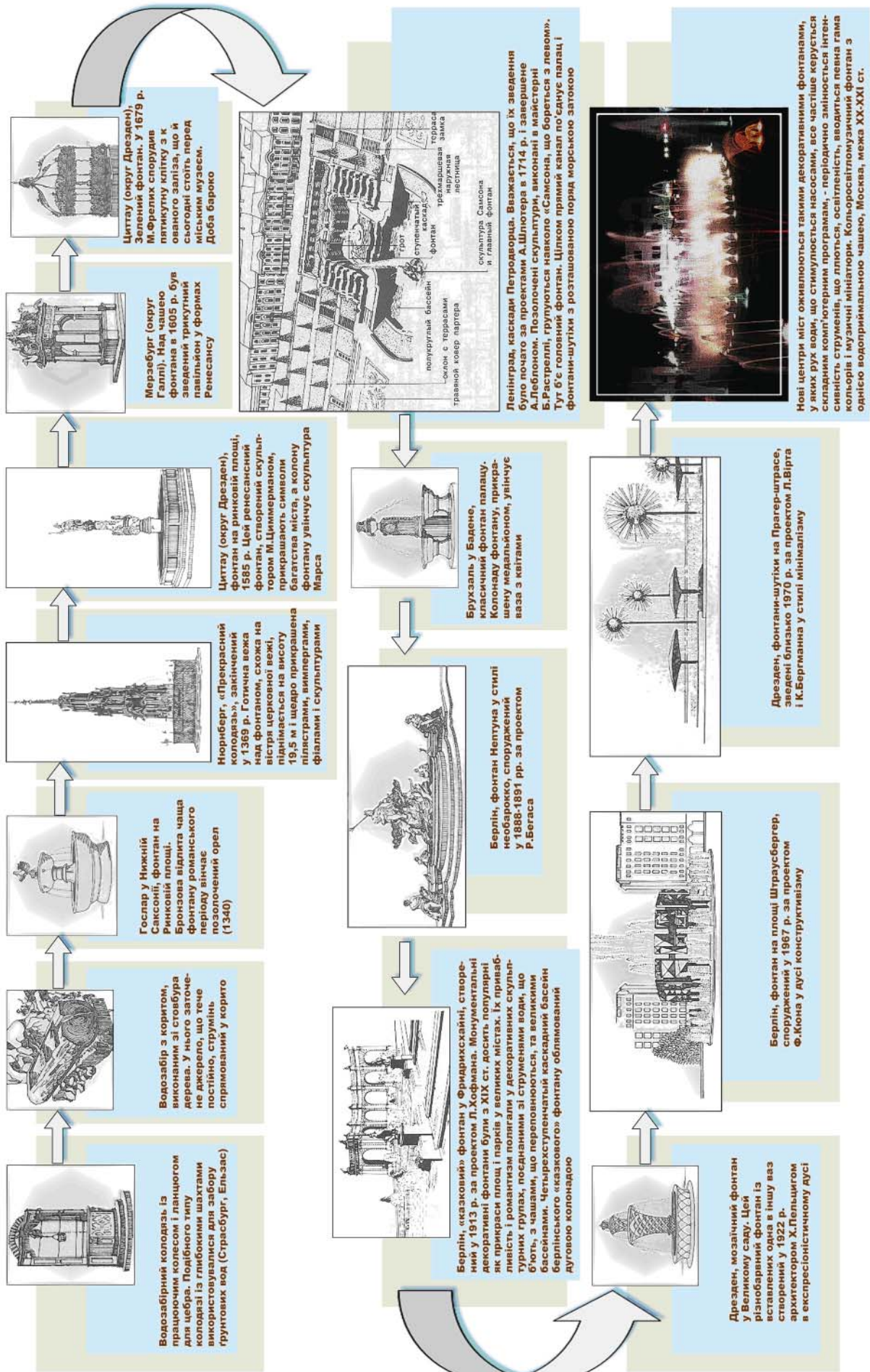

Рис. 2. Історичний розвиток форми фонтанів (розробила Л.В.Обуховська)

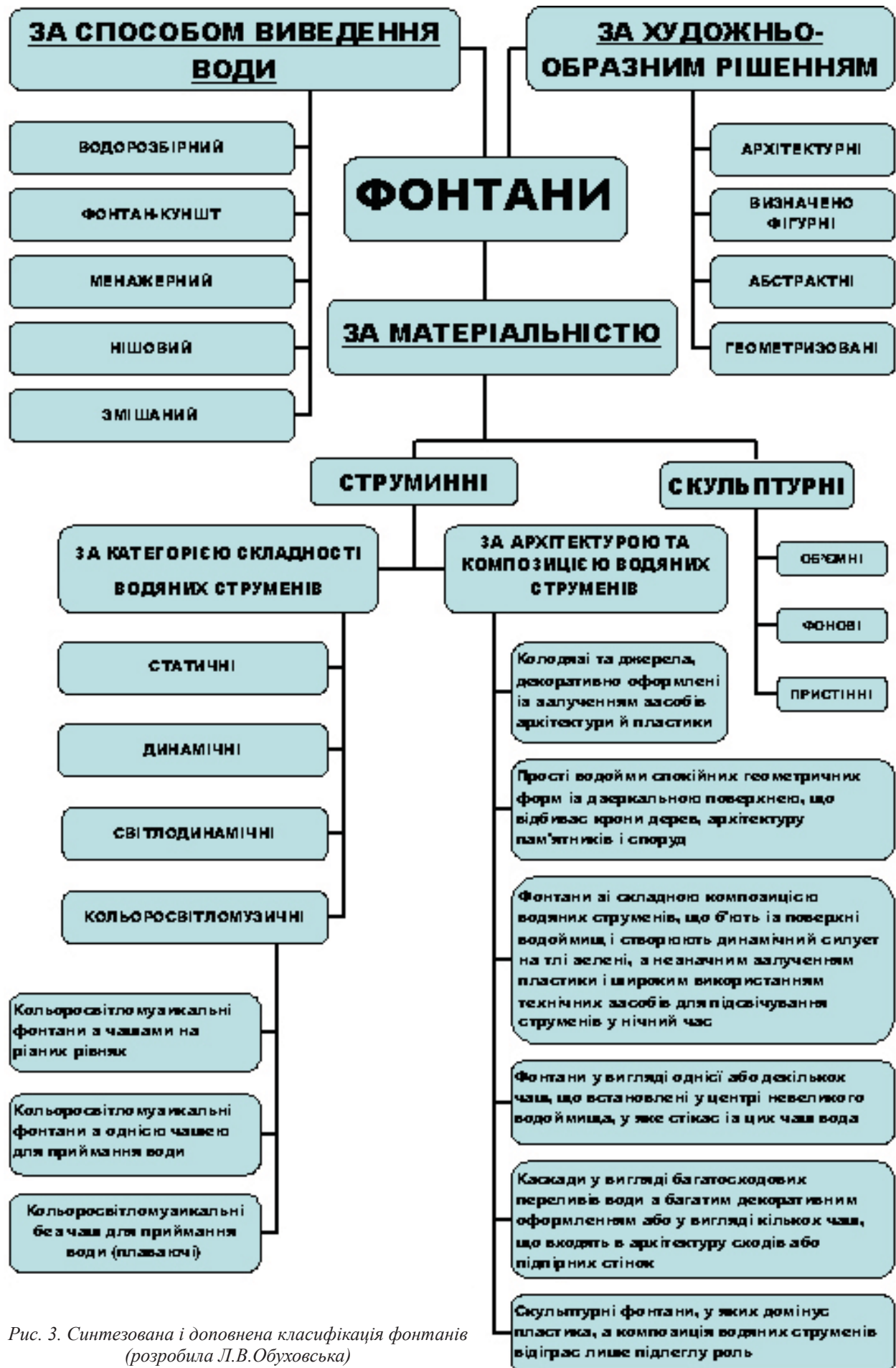

Рис. 3. Синтезована і доповнена класифікація фонтанів (розробила Л.В.Обуховська)

Рис. 4. Головний фонтан на Вічевому майдані, Івано-Франківськ:

а – вигляд удень;

б – нічне підсвічення і гра кольорів.

органічному поєднанні архітектури, скульптури та сучасної техніки використання світла і кольору, а з недавнього часу і музики. У своєму історичному розвитку архітектура фонтану пройшла шлях від простого джерела водопостачання до монументальної споруди, яка змінювала свою форму та художньо-декоративні елементи зі зміною епох і до сьогодні прикрашає площі та парки міст, а також великі транзитні приміщення громадських закладів.

В Україні за останнє десятиліття також збільшилася кількість фонтанів, особливо це стосується великих міст, як Київ, Львів, Івано-Франківськ, Харків, Одеса. І що немало важливо: слід відмітити індивідуальний підхід сучасних архітекторів-дизайнерів до проектування фонтанів для міських центрів і площ, парків і скверів. Приміром, головний фонтан у центрі Івано-Франківська (зараз це – Вічевий майдан) за 50 років являвся мешканцям міста у чотирьох обличчях – і два останні з них зробили його візиткою міста. Останнє його формоутворення (арх. Орест Кос, літо 2004 р.) – цікаве за композиційним і художньо-образним рішенням з використанням сучасних технологій – можна класифікувати як

кольоросвітломузичний із чашами у різних рівнях, геометризований, водорозбірно-менажерний фонтан (рис. 4).

Тенденції розвитку малих архітектурних форм, зокрема фонтанів, в основному, зводяться до наслідування сучасних форм в архітектурі; загалом немає певних стильових напрямків, у яких вирішуються сучасні малі архітектурні форми. Формоутворення в міському середовищі стає все більш універсальним, не підкоряється певним стильовим напрямкам. Тому простежується значна різноманітність форм та загальних образних рішень. Але в той же час слід уникати типовості у формоутворенні фонтанів. Виходячи з цього, можна окреслити такі **тенденції**:

- створення поліфункціонального об'єкту (поєднання різних за призначенням функцій у композиційно завершеної і цілісної формі) з домінуючим типом фонтану. Приміром, огорожувальні стінки фонтанів одночасно можуть бути використані як сидіння лав або ємність квітників для землі. Або поєднання в одному об'єкті, наприклад, трьох функцій, але з однією типологічною ознакою – водною, а саме: фонтану, б'ювету і каскадного водоспаду;

- парадоксальне формоутворення, яке полягає в ускладненні форми фонтанів на основі поєднання багаточисельних простих геометричних форм і фігур, що сьогодні користуються попитом серед засобів дизайну в різних сферах художньо-проектної діяльності;
- використання сучасних матеріалів і технологій (електропомпи, високотехнологічне інженерне обладнання, аудіоустановки, спеціальні герметичні освітлювальні пристрої, кольорові світлофільтри тощо). Для зведення фонтанів слід використовувати красиві, довговічні матеріали (граніт, чавун, кераміку). За умови влаштування фонтану з бетону доцільно робити їх збірними із залізобетонних деталей, утримуючись від штукатурення, яке з плином часу руйнується.

Висновки. Зважаючи на те, що на даному періоді свого становлення Україна виходить на міжнародну арену, зовнішній вигляд міст, особливо густонаселених, має вирішальне значення. Одним з ключових елементів при формуванні враження від міст є малі архітектурні форми, що мешканців і його гостей супроводжують на кожному кроці. Найбільш показовим серед них виступає фонтан. По-перше, через свої здебільшого значні розміри, а, по-друге, тому що певною мірою є візуально кінетичною формою, яка привертає увагу, а водний потік дозволяє розслабитися. Проте обов'язково слід враховувати, що він може бути і в основному є повноцінною завершеною сучасною композицією. Тому її формування має носити комплексний характер.

Саме тому було здійснено короткий історичний екскурс у формоутворення фонтанів. На основі розглянутої еволюції фонтану як такого, і його форми зокрема, виявлено певні типологічні ознаки, що дозволили скласти розгорнуту класифікацію фонтанів. А за нею і паралельно з оглядом сучасного стану даного питання стало можливим окреслити тенденції розвитку формоутворення фонтанів.

Подальші дослідження планується проводити у напрямку вивчення усіх аспектів створення поліфункціональних малих архітектурних форм, зокрема спробуємо розробити їх класифікацію, виявити нові способи їх формоутворення і оздоблення.

Література:

1. *Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття / Академія мистецтв України. Інститут проблем сучасного мистецтва.* – К.: Видавництво Інституту проблем сучасного мистецтва, 2002. – 472 с.
2. *Большие возможности малых форм // Благоустройство территорий: Всеукраинский журнал-каталог.* – 2006. – № 10-11. – С. 26-35.
3. *Ганкина Н. З. Малые архитектурные формы, элементы благоустройства и оборудования городских территорий // Краткий справочник архитектора: Ландшафтная архитектура / Под ред. И.Д.Родичкина.* – К.: Будивельник, 1990. – С. 281-307.
4. *Грубе Г.-Р., Кучмар А. Путеводитель по архитектурным формам / Пер. с нем. М.В.Алешечкиной.* – 2-е изд. – М.: Стройиздат, 1995. – 216 с.: ил.
5. *Кучерявий В. П. Озеленения населенных місць.* – Львів: Світ, 2005. – 456 с.: ил.
6. *Искусство создания фонтана // Благоустройство & Ландшафт: Всеукраинский журнал-каталог.* – 2007. – № 6. – С. 26-29.
7. *Рафальська І.В. Фонтани як малі архітектурні форми // Актуальні проблеми дизайну в сучасному художньому просторі / Всеукраїнська студентська наукова конференція, м.Харків: ХДАДМ, 2005. – С. 62-63.*
8. *Свидерский В. М. Малые архитектурные формы внешнего благоустройства для городов Украинской ССР: Дис. ... канд. архитектуры / Акад. архитектуры УССР. Ин-т градостроительства.* – К., 1954.
9. *Свидерський В. М. Малі архітектурні форми. Вид. 2-е, переробл. і доп.* – К.: Будівельник, 1976. – 62 с.: ил.
10. *Современные фонтаны Киева. Больше света и музыки. ФОТО // www.archdesignfoto.com/sovremennye-fontany-kieva-bolshe-sveta-i-muzyki-foto.html* – 2008.
11. *Спышнов П.А. Фонтаны. Описание, конструкции, расчет.* – М.: изд. и 2-я тип. Гос. изд. архитектуры и градостроительства – Образцовая тип. им. Жданова, 1950. – 172 с.: ил.